

1. Το εθνικό δικαστήριο δεν κωλύεται από το κοινοτικό δίκαιο να εκτιμά αυτεπαγγέλτως το σύμφωνο εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως προς τις ακριβείς και άνευ αιρέσεων διατάξεις οδηγίας, της οποίας έληξε η προθεσμία μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο, αν ο διάδικος δεν επικαλείται ενώπιόν του την εν λόγω οδηγία.
2. Το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, ορίζεται στο άρθρο 2 αυτής και δεν νοείται επέκτασή του σε πρόσωπο αποκλειόμενο από την ίδια τη διάταξη, με το αιτιολογικό ότι υπάγεται σε εθνικό σύστημα που το άρθρο 3 της οδηγίας υπάγει με τη σειρά του στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της.
3. Ο διάδικος μπορεί να επικαλεστεί ενώπιον εθνικού δικαστηρίου τις διατάξεις της οδηγίας 79/7, οσάκις υφίσταται τα αποτελέσματα εθνικής διατάξεως που εισάγει διάκριση σε βάρος της συζύγου του, η οποία δεν είναι διάδικος στη δίκη, εφόσον όμως η σύζυγος εμπίπτει και η ίδια στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.
4. Η οδηγία 79/7 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να διατηρούν, μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της στο εθνικό δίκαιο, τα αποτελέσματα προγενέστερης εθνικής νομοθεσίας, η οποία απέκλειε υπό ορισμένες προϋποθέσεις τις έγγαμες γυναίκες από το πλεονέκτημα της παραγωγής τους στην ασφάλιση γήρατος.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-87/90, C-88/90 και C-89/90 *

I — Πραγματικά περιστατικά και έγγραφη διαδικασία

1. Η οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160), εφαρμόζεται, σύμφωνα με το άρθρο 2, επί του ενεργού πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων και των ανεξαρτήτως εργαζομένων,

των εργαζομένων των οποίων η δραστηριότητα έχει διακοπεί λόγω ασθένειας, ατυχήματος ή μη ηθελμημένης ανεργίας και επί των προσώπων που αναζητούν εργασία, καθώς και επί των συνταξιούχων και των αναπήρων εργαζομένων.

Κατά το άρθρο 3, η οδηγία εφαρμόζεται στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των κινδύνων ασθένειας, αναπηρίας-γήρατος, εργατικού ατυχήματος, επαγγελματικής ασθένειας και ανεργίας.

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

Το άρθρο 4 ορίζει ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως βιαιομένης στο φύλλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση, ιδιαίτερα όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων, την υποχρέωση καταβολής εισφορών, τον υπολογισμό των εισφορών και τον υπολογισμό των παροχών.

Το άρθρο 5 επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να καταργήσουν τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που αντίκεινται προς την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

Η προθεσμία για τη μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, που κατά το άρθρο 8 ορίστηκε σε έξι έτη, έληξε για τις Κάτω Χώρες στις 23 Δεκεμβρίου 1984.

2. Στις Κάτω Χώρες, ο *Algemene Ouderdomswet* (γενικός νόμος περί συντάξεων γήρατος, στο εξής: AOW), της 31ης Μαΐου 1956 (*Staatsblad*, 281), καθιέρωσε υπέρ των κατοίκων των Κάτω Χωρών καθώς και όσων δεν κατοικούν αλλά υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος λόγω δραστηριότητας ασκουμένης στις Κάτω Χώρες, γενικό σύστημα συντάξεων γήρατος, σύμφωνα με το οποίο τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα γεννώνται βάσει των διανυθεισών περιόδων ασφαλίσεως.

Όσοι είναι ασφαλισμένοι δυνάμει του AOW δικαιούνται συντάξεως σε ηλικία 65 ετών· όσοι ήταν ασφαλισμένοι χωρίς διακοπή μεταξύ του δεκάτου πέμπτου και του εξηκοστού πέμπτου έτους της ηλικίας τους λαμβάνουν πλήρη σύνταξη. Η σύνταξη μειώνεται κατά 2% περίπου για κάθε έτος κατά το οποίο ο ενδιαφερόμενος δεν ήταν ασφαλισμένος.

Στον δικαιούχο συντάξεως καταβάλλεται προσαύξηση λόγω συντηρουμένου συζύγου ο οποίος δεν συμπλήρωσε ακόμα το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του. Η εν λόγω προσαύξηση μειώνεται αναλόγως του αριθμού των ετών μη ασφαλίσεως του συζύγου.

3. Δυνάμει του συστήματος που ίσχυε μέχρι την 1η Απριλίου 1985 και διεπόταν από δύο βασιλικά διατάγματα της 18ης Οκτωβρίου 1968 (*Staatsblad*, 575) και της 19ης Οκτωβρίου 1976 (*Staatsblad*, 557), αποκλείονταν από την ασφάλιση δυνάμει του AOW οι κάτοικοι Κάτω Χωρών που ασκούσαν επαγγελματική δραστηριότητα στο εξωτερικό, όπου και ήταν ασφαλισμένοι, λόγω της εργασίας αυτής, κατά τη νομοθεσία του οικείου κράτους.

Η έγγαμη γυναίκα, κάτοικος Κάτω Χωρών, ο σύζυγος της οποίας ήταν επίσης κάτοικος Κάτω Χωρών, αλλ' όχι ασφαλισμένος δυνάμει του AOW, δεν ήταν ούτε η ίδια ασφαλισμένη για τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων ο σύζυγός της δεν είχε ασφάλιση. Αντίθετα, ο έγγαμος άνδρας, κάτοικος Κάτω Χωρών, η σύζυγος του οποίου δεν ήταν ασφαλισμένη, ήταν ασφαλισμένος χωρίς περιορισμούς για τις συναφείς περιόδους.

4. Ο νόμος της 28ης Μαρτίου 1985 (*Staatsblad*, 180) εισήγαγε την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών στον AOW, ενώ το βασιλικό διάταγμα της 26ης Απριλίου 1985 (*Staatsblad*, 297) κατήγγησε από 1ης Απριλίου 1985 την περίπτωση μη ασφαλίσεως δυνάμει του AOW της έγγαμης γυναίκας λόγω μη ασφαλίσεως του συζύγου της.

Ο Ολλανδός νομοθέτης δεν προέβλεψε διατάξεις, δυνάμει των οποίων ο νομίμως ισχύων πριν από την 1η Απριλίου 1985 αποκλεισμός θα ήταν εφεξής ανίσχυρος.

5. Η A. Verholen, προσφεύγουσα της κυρίας δίκης στην υπόθεση C-87/90, κατοικούσε ανέκαθεν στις Κάτω Χώρες όπου ασκούσε μισθωτή δραστηριότητα. Σε ηλικία 61 ετών συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα δυνάμει ρυθμίσεως η οποία συνδεόταν με τη σύμβαση εργασίας της. Καθόλη τη διάρκεια ασκήσεως της επαγγελματικής δραστηριότητάς της, η ενδιαφερομένη κατέβαλλε εισφορές στα πλαίσια του συστήματος του AOW.

Ο σύζυγός της, κάτοικος Κάτω Χωρών, άσκησε στο Βέλγιο επαγγελματική δραστηριότητα επί 8 έτη, περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας δεν ήταν ασφαλισμένος στα πλαίσια του AOW.

Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο η χορηγηθείσα στη Verholen δυνάμει του AOW σύνταξη γήρατος, όταν η δικαιούχος συμπλήρωσε το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας της, μειώθηκε κατά ποσοστό 16 %.

6. Η T. H. M. Van Wetten-Van Uden, προσφεύγουσα της κυρίας δίκης στην υπόθεση C-88/90, ουδέποτε άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα.

Ο σύζυγός της, κάτοικος Κάτω Χωρών, άσκησε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας μισθωτή δραστηριότητα επί περίοδο υπερβαίνουσα συνολικά τα τέσσερα έτη, κατά τη διάρκεια των οποίων δεν ήταν ασφαλισμένος στα πλαίσια του AOW.

Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο η χορηγηθείσα δυνάμει του AOW σύνταξη γήρατος στη Van Wetten-Van Uden, όταν η δικαιούχος συμπλήρωσε το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας της, μειώθηκε κατά ποσοστό 8 %.

7. Ο G. H. Heiderijk, προσφεύγων της κύριας δίκης στην υπόθεση C-89/90, κάτοικος Κάτω Χωρών, άσκησε στην Ομοσπονδιακή Δημο-

κρατία της Γερμανίας επαγγελματική δραστηριότητα επί σειρά ετών. Η σύζυγός του, η οποία κατοικούσε μαζί του στις Κάτω Χώρες, ουδέποτε άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα.

Σε ηλικία 65 ετών, ο ενδιαφερόμενος έλαβε, δυνάμει του AOW, σύνταξη γήρατος, προσαυξημένη με επίδομα συζύγου, λόγω της συντηρουμένης συζύγου του, η οποία δεν είχε συμπληρώσει ακόμα το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας της. Πάντως, η σχετική προσαύξηση μειώθηκε με βάση τα έτη κατά τα οποία η σύζυγός του δεν ήταν ασφαλισμένη, συμπεριλαμβανομένων των περιόδων κατά τη διάρκεια των οποίων ο Heiderijk εργάστηκε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας.

8. Κατά των εν λόγω αποφάσεων του Sociale Verzekeringsbank του Άμστερνταμ περί μείωσης των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων τους οι Verholen, Van Wetten-Van Uden και Heiderijk άσκησαν ενώπιον του Raad van Beroep te 's-Hertogenbosch αντίστοιχα προσφυγές.

9. Εκτιμώντας ότι οι ενώπιόν του αχθείσες διαφορές αφορούν ερμηνεία της προαναφερθείσας οδηγίας 79/7, το Raad van Beroep te 's-Hertogenbosch αποφάσισε, με Διατάξεις της 30ής Ιανουαρίου και 15ης Φεβρουαρίου 1990 αντίστοιχα, να αναστείλει, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, τις διαδικασίες μέχρις ότου το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποφανθεί προδικαστικώς επί των ακολούθων ερωτημάτων:

Στην υπόθεση C-87/90

« Συμβιβάζεται με το άρθρο 4, παράγραφος 1 (και/η το άρθρο 5) της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ το γεγονός ότι εθνική διάταξη, αποκλείουσα από την ασφάλιση βάσει του AOW αποκλειστικά

και μόνο τις έγγαμες γυναίκες, εξακολουθεί να παράγει αποτελέσματα και μετά τις 22 Δεκεμβρίου 1984 υπό την έννοια ότι και μετά την ημερομηνία αυτή η σύνταξη των εν λόγω γυναικών μπορεί να μειωθεί λόγω υπέρξεως προϋποθέσεως περί ασφαλίσεως η οποία δεν ίσχυε για τους άνδρες; »

Στην υπόθεση C-89/90

« Μπορεί στα πλαίσια ενώπιον εθνικού δικαστηρίου δίκης ο διάδικος να επικαλεστεί το άρθρο 4, παράγραφος 1 (και/ή το άρθρο 5) της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, όταν υφίσταται τις συνέπειες μιας εθνικής διατάξεως που εισάγει δυσμενή διάκριση σε βάρος της συζύγου του, η οποία δεν είναι διάδικος στην προαναφερθείσα δίκη; »

Στην υπόθεση C-88/90

« 1) Κωλύεται το εθνικό δικαστήριο από το κοινοτικό δίκαιο να εξετάσει (αυτεπαγγέλτως) αν εθνική νομοθετική ρύθμιση συμβιβάζεται προς οδηγία της ΕΟΚ, της οποίας η προθεσμία μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο έχει λήξει, ο δε διάδικος δεν επικαλείται την οδηγία αυτή (π.χ. από άγνοια);

2) Κωλύεται το εθνικό δικαστήριο από το κοινοτικό δίκαιο να εξετάσει αν εθνική νομοθετική ρύθμιση συμβιβάζεται προς οδηγία της ΕΟΚ, της οποίας η προθεσμία μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο έχει λήξει, αν ο διάδικος δεν μπορεί να την επικαλεστεί, επειδή δεν εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της, μολοντί υπάγεται σε εθνική νομοθετική ρύθμιση την οποία καλύπτει η οδηγία αυτή;

3) Αναφέρεται το άρθρο 2 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής ή πρέπει να θεωρηθεί ότι οριοθετεί (πέραν της οριοθέτησεως του άρθρου 3 της οδηγίας) τις εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις που καλύπτει η οδηγία; »

10. Με τη Διάταξη παραπομπής στην υπόθεση C-87/90, το Raad van Beroep εκτιμά ότι οι έννομες συνέπειες λόγω των εισαγουσών δυσμενή διάκριση προϋποθέσεων που έθετε η ολλανδική νομοθεσία, οι οποίες συνέπειες επέρχονται μετά την ημερομηνία μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο της προαναφερθείσας οδηγίας 79/7, ενδέχεται να είναι αντίθετες προς το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας. Συγκεκριμένα, ο ΑΟΩ μπορεί να θεωρηθεί ως σύστημα προοδευτικής κτήσεως δικαιωμάτων μόνο σε περιορισμένο βαθμό. Πράγματι, η γένεση του δικαιώματος δεν συνδέεται προς τη συμπλήρωση συγκεκριμένης ασφαλιστικής περιόδου αλλά προς το γεγονός της συμπλήρωσεως του εξηκοστού πέμπτου έτους της ηλικίας του ενδιαφερομένου. Δεδομένου ότι η καταβολή εισφορών δεν αποτελεί προϋπόθεση επιτρέπουσα τον υπολογισμό συγκεκριμένης περιόδου ως ασφαλιστικής περιόδου, δεν υφίσταται ή υφίσταται κατ' ελάχιστον άμεσος δεσμός μεταξύ της (υποχρεωτικής) καταβολής των εισφορών και του ύψους της συντάξεως.

Με τη Διάταξη παραπομπής στην υπόθεση C-88/90, το Raad van Beroep παρατηρεί ότι το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της προαναφερθείσας οδηγίας 79/7 δεν μπορεί να οριστεί ως κάτι διαφορετικό από τον κύκλο των προσώπων τα οποία εμπίπτουν στις εθνικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής ασφαλίσεως που αφορούν (ιδίως) τον ενεργό πληθυσμό.

Με τη Διάταξη παραπομπής στην υπόθεση C-89/90, το Raad van Beroep παρατηρεί ότι το ερώτημα αν ο προσφεύγων της κυρίας δίκης μπορεί να επικαλεστεί την προαναφερθείσα οδηγία 79/7 πρέπει να επιλυθεί λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το ολλανδικό δίκαιο δεν παρέχει στη σύζυγο τη δυνατότητα να παρέμβει στη δίκη με σκοπό να προσβάλει ενώπιον δικαστηρίου τα έννομα αποτελέσματα της δυσμενούς διακρίσεως που εισάγει η ολλανδική νομοθετική ρύθμιση.

11. Οι Διατάξεις του Raad van Beroep te 's-Hertogenbosch πρωτοκολλήθηκαν στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 23 Μαρτίου 1990.

12. Κατά το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου ΕΟΚ, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στις τρεις υποθέσεις στις 30 Ιουνίου 1990 το Sociale Verzekeringsbank του Άμστερνταμ, καθού στην κυρία δίκη, εκπροσωπούμενο από τους E. H. Rijnsacker Hordijk και Droogleeever Fortuyn, δικηγόρους Άμστερνταμ και Χάγης, στις 29 Ιουνίου και 3 Ιουλίου 1990 η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. R. Bot, γενικό γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών, και στις 21, 22 και 26 Ιουνίου 1990 η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους René Barents και Karen Banks, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας, αντίστοιχα.

13. Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διαξαγωγή αποδείξεων.

14. Με Διάταξη της 16ης Ιανουαρίου 1991, αποφασίστηκε η ένωση των υποθέσεων C-87/90, C-88/90 και C-89/90 προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και έκδοση κοινής αποφάσεως.

II — Γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

Υπόθεση C-87/90

1. Το *Sociale Verzekeringsbank του Άμστερνταμ* υπενθυμίζει τις συναφείς διατάξεις του ΑΟΩ, ο οποίος συνιστά σύστημα προοδευτικής κτήσεως δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, το ύψος της συντάξεως εξαρτάται απ' ευθείας και βρίσκεται σε ευθέως αναλογική σχέση προς τη διάρκεια της ασφαλιζόμενης εργασίας. Τα εισάγοντα δυσμενή διάκριση χαρακτηριστικά γνωρίσματα του συστήματος που συνίστανται ιδίως στον αποκλεισμό της έγγαμης γυναίκας από την ασφάλεια για τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων ο σύζυγός της δεν υπαγόταν ούτε ο ίδιος σε σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως καταργήθηκαν εντός των προβλεπόμενων στην προαναφερθείσα οδηγία 79/7 προθεσμιών.

Το τιθέμενο ερώτημα εμφανίζει ομοιότητες προς το δεύτερο ερώτημα των υποθέσεων 48/88 και 107/88 και προς το τρίτο ερώτημα στην υπόθεση 106/88, στις οποίες το Δικαστήριο με την απόφαση που εξέδωσε στις 27 Ιουνίου 1989, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 48/88, 106/88 και 107/88, *Achterberg-te Riele* κ.λπ. (Συλλογή 1989, σ. 1963), έκρινε ότι παρείλιξε η απάντηση. Αφορά το αν το άρθρο 4 της προαναφερθείσας οδηγίας 79/7 απαιτεί οι περίοδοι, κατά τη διάρκεια των οποίων έγγαμη γυναίκα δεν υπήρξε ασφαλισμένη δυνάμει του ΑΟΩ, πριν από την προθεσμία μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, πρέπει να θεωρηθούν, για τον υπολογισμό της συντάξεως γήρατος σε χρόνο μεταγενέστερο της εν λόγω οδηγίας, ως πραγματικές ασφαλιστικές περίοδοι λόγω του ότι, για τις προγενέστερες της ημερομηνίας αυτής περιόδους, η έγγαμη γυναίκα αποκλειόταν από την ασφάλεια δυνάμει κανονιστικής ρυθμίσεως που δεν εφαρμοζόταν στους έγγαμους άνδρες.

Το Sociale Verzekeringsbank υπογραμμίζει ότι, με την απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 1982 στην υπόθεση 275/81, Koks (Συλλογή 1982, σ. 3031), το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι οι διατάξεις περί αποκλεισμού της έγγαμης γυναίκας από σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, με το αιτιολογικό ότι ο ίδιος ο σύζυγός της αποκλείεται, συμβιβάζονται προς το κοινοτικό δικαίο που ίσχυε τότε. Σε σύστημα προοδευτικής κτήσεως δικαιωμάτων, όπως εκείνο του AOW, το γεγονός ότι δεν υπήρξε ασφάλιση επί ορισμένες περιόδους συνεπάγεται, αναποτρέπτως και οριστικά, αναλογική μείωση της συντάξεως. Η ερμηνεία της προαναφερθείσας οδηγίας 79/7 υπό την έννοια ότι η προσφεύγουσα της κυρίας δίκης πρέπει να θεωρηθεί ως ασφαλισμένη κατά τη διάρκεια περιόδων που δεν ήταν ισοδυναμεί με αναγνώριση αναδρομικώς της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως. Άλλωστε, η λύση αυτή δημιουργεί άνιση μεταχείριση έναντι των ανδρών, υπό την έννοια ότι η έγγαμη γυναίκα θεωρείται ως ασφαλισμένη παρά το γεγονός ότι δεν υποχρεώνεται να καταβάλλει εισφορές, ενώ ο έγγαμος άνδρας, η σύζυγος του οποίου άσκησε δραστηριότητα στην αλλοδαπή, υποχρεώθηκε να καταβάλλει εισφορές.

Με τις προτάσεις που ανέπτυξε στην υπόθεση Achterberg-te Riele κ.λπ., που προαναφέρθηκε, ο γενικός εισαγγελέας επικαλέστηκε ασφαλιμένως την απόφαση της 8ης Μαρτίου 1988 στην υπόθεση 80/87, Dik κ.λπ. (Συλλογή 1988, σ. 1601), για να υποστηρίξει ότι η προαναφερθείσα οδηγία 79/7 επιβάλλει την υποχρέωση της αναγνωρίσεως ως ασφαλιστικών περιόδων, για τους σκοπούς του υπολογισμού της καταβαλλομένης μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας συντάξεως, των προηγούμενων περιόδων κατά τη διάρκεια των οποίων ο δικαιούχος δεν ήταν ασφαλισμένος.

Ασφαλώς, στην προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση Dik κ.λπ., το Δικαστήριο έκανε δεκτό ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να διατηρούν σε ισχύ, μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας, καταστάσεις άνισης

μεταχειρίσεως οφειλόμενες στο γεγονός ότι οι απαιτούμενες για τη γένεση του δικαιώματος προς λήψη παραχών προϋποθέσεις είναι προγενέστερες της εν λόγω ημερομηνίας, προσθέτοντας ότι το γεγονός ότι οι εν λόγω καταστάσεις οφείλονται σε μεταβατικές διατάξεις δεν αποτελεί γεγονός ικανό να οδηγήσει σε διαφορετική εκτίμηση. Σε αντίθεση προς την υπόθεση Dik κ.λπ., η παρούσα υπόθεση δεν εγείρει ζήτημα παρατάσεως μιας καταστάσεως άνισης μεταχειρίσεως μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας. Επιπλέον, ο γενικός εισαγγελέας δεν λαμβάνει υπόψη ότι η υπόθεση Dik κ.λπ. αφορούσε προϋποθέσεις αναγνωρίσεως του δικαιώματος λήψεως παραχών λόγω ανεργίας βάσει καλύπτοντος κινδύνους συστήματος που δεν περιέχει ούτε ασφαλιστικές περιόδους ούτε υποχρέωση καταβολής εισφορών. Επιπλέον, η υπόθεση Dik κ.λπ. αφορούσε την εφαρμογή ορισμένων προϋποθέσεων εισαγωγών δυσημένη διάκριση που εξακολουθούσαν να ισχύουν εν μέρει μετά την έναρξη ισχύος της οδηγίας.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το τιθέμενο ζήτημα συνίσταται στη συνέπεια επί του ύψους συντάξεως γήρατος μιας προϋποθέσεως, εισαγωγής δυσημένη διάκριση κατά την υπαγωγή σε ασφάλιση, που ίσχυε πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό δικαίο. Η περίπτωση αυτή είναι εγγενής σε καθεστώς προοδευτικής κτήσεως των δικαιωμάτων. Το γεγονός ότι η προαναφερθείσα οδηγία 79/7 δεν διακρίνει σαφώς μεταξύ των καλυπτόντων κινδύνους συστημάτων και των συστημάτων προοδευτικής κτήσεως των δικαιωμάτων δεν επιτρέπει να αγνοείται η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ των διαφόρων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Εξάλλου, άλλες οδηγίες, όπως η οδηγία 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1986, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ L 225, σ. 40), ορίζει ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που συνδέονται με περίοδο υπαγωγής σε επαγγελματικό σύστημα προγενέστερο της αναθεωρήσεώς του εξακολουθούν να διέπονται από τις διατάξεις του συστήματος που ίσχυε κατά την περίοδο εκείνη. Η ερμηνεία της ανωτέρω οδηγίας 79/7

υπέρ της οποίας τάσσεται ο γενικός εισαγγελέας ισοδυναμεί, περαιτέρω, με αναγνώριση υπέρ των εγγάμων γυναικών του δικαιώματος παραγωγής τους στο συνταξιοδοτικό σύστημα, παρά την απαλλαγή τους από την υποχρέωση καταβολής εισφορών, τη στιγμή κατά την οποία οι έγγαμοι άνδρες που βρίσκονται σε παρεμφερή κατάσταση δεν απολαμβάνουν των ιδίων δικαιωμάτων παρά μόνο υπό τον όρο ότι πληρούν την υποχρέωσή τους να καταβάλλουν εισφορές.

Το γεγονός ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η προσφεύγουσα της κυρίας δίκης κατέβαλε εισφορές κατά τη διάρκεια των περιόδων ασκήσεως της επαγγελματικής της δραστηριότητας στηρίζεται σε παρανόηση των επιφορτισμένων με την είσπραξη των εν λόγω εισφορών αρχών και δεν μπορεί να δικαιολογήσει διαφορετική εκτίμηση.

Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Sociale Verzekeringsbank προτείνει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα:

« Οι διατάξεις των άρθρων 4 και 5 της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, δεν απαιτούν, όταν πρόκειται για τη χορήγηση συντάξεως γήρατος σε γυναίκα δικαιούχο, κατά τη διάρκεια μεταγενεστέρων της 22ας Δεκεμβρίου 1984 περιόδων, δυνάμει συστήματος ασφαλίσεως βάσει του οποίου το ύψος της συντάξεως γήρατος εξαρτάται από τη διάρκεια της ασφαλίσεως, η ίδια δικαιούχος συντάξεως να θεωρείται ως ασφαλισμένη στα πλαίσια του ανωτέρω συστήματος για περιόδους προγενέστερες της 23ης Δεκεμβρίου 1984, κατά τη διάρκεια των οποίων, σύμφωνα με την τότε ισχύουσα νομοθεσία, δεν ήταν υποχρεωτικά ασφαλισμένη με το αιτιολογικό του αποκλεισμού της από την υπαγωγή σε κοινωνική ασφάλιση, αποκλεισμού που ίσχυε αποκλειστικά για τις έγγαμες γυναίκες και όχι για τους έγγαμους άνδρες. »

2. Η *Ολλανδική Κυβέρνηση* υπενθυμίζει ότι με την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση Achterberg-te Reile κ.λπ., το Δικαστήριο όρισε το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της ανωτέρω οδηγίας 79/7, η οποία ισχύει επί του ενεργού πληθυσμού, επί των προσώπων που αναζητούν εργασία, καθώς και επί των εργαζομένων η δραστηριότητα των οποίων διεκόπη λόγω ενός από τους απαιριθμouμένους στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α, κινδύνους. Η προσφεύγουσα της κυρίας δίκης δεν μπορούσε πλέον να ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα κατά τον χρόνο συνταξιοδοτήσεώς της λόγω γήρατος. Προκειμένου να υπαχθεί στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας θα έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η πρόωγη εκούσια αποχώρηση από την αγορά εργασίας στα πλαίσια συστήματος ιδιωτικού δικαίου ισοδυναμεί με την επέλευση του κινδύνου λόγω γήρατος κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας.

Ακόμη και αν υποθεθεί ότι η προσφεύγουσα της κυρίας δίκης εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της προαναφερθείσας οδηγίας 79/7, δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 4. Τα συστήματα προοδευτικής κτήσεως των δικαιωμάτων διαφέρουν ουσιωδώς από τα καλύπτοντα κινδύνους συστήματα. Στα πρώτα, τα δικαιώματα συνιστώνται κατά τη διάρκεια των ασφαλιστικών περιόδων, ενώ οι προϋποθέσεις ασφαλίσεως καθορίζονται με τον ισχύοντα τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή νόμο. Στην υπόθεση Koks κ.λπ., που προαναφέρθηκε, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι το ολλανδικό σύστημα που ίσχυε πριν από την εφαρμογή της ανωτέρω οδηγίας 79/7 ήταν σύμφωνο προς το κοινοτικό δίκαιο της εποχής εκείνης.

Η ασφάλιση δυνάμει του AOW συνεπάγεται υποχρέωση καταβολής εισφορών, αρρήκτως συνδεδεμένη προς το σύστημα της προοδευτικής κτήσεως των δικαιωμάτων. Η έγγαμη γυναίκα που δεν ήταν ασφαλισμένη λόγω του γεγονότος ότι και ο ίδιος ο σύζυγός της δεν ήταν ασφαλισμένος δεν ήταν υποχρεωμένη να καταβάλλει εισφορές. Η ερμηνεία της ανωτέρω οδηγίας 79/7, υπέρ της οποίας τάσσεται το δικαστήριο παραπομπής, ισοδυναμεί με ανα-

γνώριση αναδρομικού αποτελέσματος στην οδηγία και πρέπει να συνεπάγεται εκ των υστέρων είσπραξη των εισφορών για τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων η ενδιαφερομένη δεν ήταν ασφαλισμένη.

Υπόθεση C-88/90

3. Η *Επιτροπή* παρατηρεί ότι η ανωτέρω οδηγία 79/7 ισχύει, δυνάμει του άρθρου 3 αυτής, και στην περίπτωση της συντάξεως γήρατος. Το πεδίο εφαρμογής ενός κανόνα δικαίου είναι προσωπικό, υλικό, τοπικό και χρονικό. Το άρθρο 4 της οδηγίας, το οποίο καθιερώνει την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, έχει επίσης κατά χρόνον πεδίο εφαρμογής. Συνεπώς, σύμφωνα προς όσα υπογράμμισε το ίδιο το Δικαστήριο στην προαναφερθείσα απόφασή του στην υπόθεση *Dik* κ.λπ., η παράταση των εννόμων συνεπειών παλαιότερων διατάξεων εισαγωγικών δυσμενή διάκριση πέραν της προθεσμίας εφαρμογής της οδηγίας αντikeίνεται προς την ανωτέρω οδηγία 79/7. Η ημερομηνία εφαρμογής της οδηγίας δεν εξαρτάται από καμία αίρεση· το γεγονός ότι η οδηγία εφαρμόζεται ευθέως επί καταστάσεων που δημιουργήθηκαν υπό το καθεστώς προηγούμενης νομοθεσίας που εισήγαγε δυσμενή διάκριση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ενέχει αναδρομικότητα.

1. Το *Sociale Verzekeringsbank του Άμστερνταμ* υπογραμμίζει ότι, με την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Achterberg-te Riele* κ.λπ., το Δικαστήριο απάντησε σαφώς στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το δικαστήριο παραπομπής σχετικά με το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Επειδή ουδέποτε άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα, μισθωτή ή ανεξάρτητη, η προσφεύγουσα της κυρίας δίκης δεν ενέπιπε στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και δεν μπορούσε να υπαχθεί στις ευεργετικές διατάξεις της.

Το δεύτερο ερώτημα ήταν παρεμφερές προς το ερώτημα 1γ της υποθέσεως 107/88, *Achterberg-te Riele* κ.λπ. που προαναφέρθηκε με την απόφαση στην ανωτέρω υπόθεση, το Δικαστήριο έκρινε ότι όσοι δεν εμπήτουν στο άρθρο 2 της οδηγίας δεν μπορούν να επικαλούνται το άρθρο 4 αυτής. Με άλλες αποφάσεις του Δικαστηρίου σε άλλους τομείς επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι το προσωπικό ή καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και όχι το πεδίο εφαρμογής της εθνικής νομοθεσίας στην οποία μεταφέρεται η οδηγία είναι εκείνο που ορίζει τα δυνάμενα να επικαλεστούν την οδηγία πρόσωπα.

Συνεπώς, η Επιτροπή προτείνει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα:

Υπό τις περιστάσεις αυτές, παρέλκει η απάντηση επί του πρώτου ερωτήματος.

« Η οδηγία 79/7 έχει την έννοια ότι επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να καταργήσουν, σε περίπτωση συστήματος στα πλαίσια του οποίου το ύψος των παροχών είναι συνάρτηση της διάρκειας της ασφαλιστικής περιόδου, τις βλαβερές συνέπειες που συνεπάγεται η απαγορευομένη από την οδηγία διάκριση, ως προς την κτήση των δικαιωμάτων λήψεως παροχών, επί του ύψους της παροχής, όταν πρόκειται για παροχές γήρατος χορηγούμενες μετά τις 22 Δεκεμβρίου 1984 βάσει των ιδίων δικαιωμάτων του δικαιούχου. »

2. Η *Ολλανδική Κυβέρνηση* παρατηρεί ότι, όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, το γεγονός ότι δεν αναγνωρίζεται σε εθνικό δικαστήριο το δικαίωμα αυτεπάγγελτης εφαρμογής μιας οδηγίας ισοδυναμεί με μη αναγνώριση του δεσμευτικού χαρακτήρα που το άρθρο 189 της Συνθήκης ΕΟΚ προσδίδει στο συγκεκριμένο τύπο πράξεως. Ένας ιδιώτης δεν μπορεί να επι-

καλεστεί διάταξη οδηγίας παρά μόνο εάν είναι τέτοιας φύσεως ώστε να γεννά ευθέως υπέρ αυτού δικαιώματα. Με τη λογική αυτή, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η αυτεπάγγελτη εξέταση από εθνικό δικαστήριο του ζητήματος αν η εν λόγω διάταξη οδηγίας μπορεί να εφαρμοστεί σε έννομη σχέση μεταξύ ιδιώτη και οργανισμού επιφορτισμένου με τον προσδιορισμό των δικαιωμάτων του ενδιαφερομένου στον τομέα που αφορά η οδηγία δεν αντίκειται προς το κοινοτικό δίκαιο.

Υπό τις περιστάσεις αυτές, η Ολλανδική Κυβέρνηση προτείνει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο πρώτο ερώτημα:

« Όπως προκύπτει από τον δεσμευτικό χαρακτήρα που, σύμφωνα προς το άρθρο 189 της Συνθήκης ΕΟΚ, πρέπει να αναγνωρισθεί στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, το γεγονός ότι εθνικό δικαστήριο εφαρμόζει τις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας στο πλαίσιο διαφορών αναγομένων στην αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως που έχουν υποβληθεί στην κρίση του, έστω και αν ο διάδικος δεν τις επικαλείται, δεν αντίκειται προς το κοινοτικό δίκαιο. »

Ως προς το δεύτερο και τρίτο ερώτημα, η Ολλανδική Κυβέρνηση υπενθυμίζει ότι, με την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Achterberg-te Riele* κ.λπ., το Δικαστήριο όρισε το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας 79/7, σε συνάρτηση προς το άρθρο 2, που αφορά τον ενεργό πληθυσμό. Με την ίδια απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι όσοι δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 δεν μπορούν να επικαλούνται το άρθρο 4 της οδηγίας.

Κατόπιν αυτού, η Ολλανδική Κυβέρνηση προτείνει στο Δικαστήριο να δώσει την ακόλουθη απάντηση στο δεύτερο και τρίτο ερώτημα:

« Εξεταζόμενες από κοινού, οι διατάξεις της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ δεν απαγορεύουν σε εθνικό δικαστήριο να εφαρμόζει την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως επί όσων δεν εμπίπτουν στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 της εν λόγω οδηγίας. »

3. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, η *Επιτροπή* υπογραμμίζει τον κίνδυνο από τη μη ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου που θα μπορούσε να ανακύψει αν η εκτίμηση της συμφάνιας των εθνικών διατάξεων προς το κοινοτικό δίκαιο έπρεπε να εξαρτάται από το αν ο ιδιώτης τις επικαλείται ενώπιον του Δικαστηρίου. Όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, ο εθνικός δικαστής οφείλει να εφαρμόζει το κοινοτικό δίκαιο στις περιπτώσεις όπου καλείται να επιλύσει τη διαφορά και εφόσον το επιτρέπει το δίκαιο αυτό.

Επί του δεύτερου και τρίτου ερωτήματος, η Επιτροπή αναφέρεται και στην προαναφερθείσα υπόθεση *Achterberg-te Riele* κ.λπ. Η εν λόγω οδηγία 79/7 εφαρμόζεται μόνο στον ενεργό πληθυσμό, όπως ορίζεται στο άρθρο 2, ενώ από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 2 και 3 δεν μπορεί να συναχθεί η υποχρέωση των κρατών μελών να ελεγκτούν την αρχή της ίσης μεταχείρισεως σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως στα πρόσωπα που δεν εμπίπτουν στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

Υπό τις περιστάσεις αυτές, η Επιτροπή προτείνει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στα τρία υποβληθέντα ερωτήματα:

« 1) Ο εθνικός δικαστής υποχρεώνεται να εκτιμά το σύμφωνο του εθνικού δικαίου προς οδηγία, η προθεσμία μεταφοράς της οποίας έχει λήξει, έστω και αν ο διάδικος

δεν επικαλείται τις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας.

- 2) Ο διάδικος μπορεί να επικαλείται την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που εξαγγέλλει η οδηγία 79/7 μόνο εφόσον ο ίδιος εμπίπτει στην έννοια του ενεργού πληθυσμού, όπως ορίζεται στο άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας, ανεξάρτητα από το αν δικαιούται παροχής εμπίπτουσας στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. »

Υπόθεση C-89/90

1. Το *Sociale Verzekeringsbank του Άμστερνταμ* παρατηρεί ότι, με την απόφασή του στην υπόθεση *Achterberg-te Riele κ.λπ.* που προαναφέρθηκε, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ήδη επί του προσωπικού πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Η σύζυγος του προσφεύγοντος της κυρίας δίκης ουδέποτε εξήλθε στην αγορά εργασίας και, συνακόλουθα, δεν είχε δικαίωμα να επικαλεστεί το άρθρο 4 αυτής. Υπό τις περιστάσεις αυτές, ο προσφεύγων της κυρίας δίκης δεν μπορεί πλέον να επικαλείται την εν λόγω διάταξη για να τύχει προστασίας κατά της φερομένης ως εισάγουσας δυσμενή διάκριση μεταχειρίσεως έναντι της συζύγου του, της οποίας φέρει τις οικονομικές συνέπειες.

2. Η *Ολλανδική Κυβέρνηση* παρατηρεί ότι η απαντωμένη στην ανωτέρω οδηγία 79/7 αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο επικλήσεως εκ μέρους οποιουδήποτε ενδιαφερομένου, ανεξάρτητα από το αν η φερομένη μη εφαρμογή της αρχής αφορά τον ίδιο ή τη σύζυγό του, στο μέτρο που συνεπήχθη και για αυτόν δυσμενή συνέπεια. Η ανωτέρω λύση πάντως εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι τόσο εκείνος που επικαλείται την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων όσο και ο σύζυγός του εμπίπτουν στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και

διέπονται από νομικό σύστημα υπαγόμενο στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7. Συναφώς, η Ολλανδική Κυβέρνηση αναφέρεται και στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, όπως αυτό προσδιορίστηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση στην υπόθεση *Achterberg-te Riele κ.λπ.* που προαναφέρθηκε, για να συναγάγει ότι στην υπόθεση της οποίας επελήφθη το παραπέμπον δικαστήριο η σύζυγος του προσφεύγοντος της κυρίας δίκης δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάγεται στον ενεργό πληθυσμό κατά το άρθρο 2 της οδηγίας.

Πάντως, σε περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι η σύζυγος του προσφεύγοντος της κυρίας δίκης εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, η Ολλανδική Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι η φερομένη διαφορετική μεταχείριση δεν αντικείται στην αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων που απαντάται στο άρθρο 4 της οδηγίας. Η Ολλανδική Κυβέρνηση παραπέμπει συναφώς στις παρατηρήσεις που κατέθεσε επ' ευκαιρία του προδικαστικού ερωτήματος της υποθέσεως C-87/90 επί της θεμελιώδους διαφοράς μεταξύ ενός συστήματος προοδευτικής κτήσεως των δικαιωμάτων και ενός συστήματος που καλύπτει κινδύνους.

3. Η *Επιτροπή* επαναλαμβάνει τις παρατηρήσεις που κατέθεσε επ' ευκαιρία της αποφάσεως C-88/90, υπογραμμίζοντας ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, που καθιερώνει η προαναφερθείσα οδηγία 79/7, δεν μπορεί να προβληθεί παρά μόνο όταν ο υφιστάμενος τη δυσμενή διάκριση εμπίπτει την έννοια του ενεργού πληθυσμού. Η σύζυγος του προσφεύγοντος της κυρίας δίκης δεν εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

F. A. Schockweiler
εισηγητής δικαστής